

דתישכונע

בס"ד

פרשת כי תבוא, תש"פ, מספר 1384

וכבוד ה' עליך זרח: חזרה למקדש

אסטר זליג

אצלם בראש ובראשונה כהיתר לצאת מבבל ולחזור לארץ. היתר כזה היה נחוץ להם בגלל האיסור הגורף לצאת מבבל, שהטילו שלטונות בבל לפני כן על כל הגולה.¹ קבוצה מסוימת אכן יצאה מבבל בדרכם ארצה זמן קצר אחרי ההצהרה, ועל קבוצה זו מסופר בספר עזרא פרק א'. הפרק מספר על התרומות שקיבלה אותה קבוצה לבניין המקדש, ועל יציאתה מבבל. מאז, כמעט שנעלמו עקבותיה של אותה קבוצה. בעזרא פרק ב' יש רשימה ארוכה של עולים, אבל רשימה זו (הדומה מאד לזו שבנחמיה ז') מייצגת את רשימת העולים אחרי עליותיהם של עזרא ונחמיה, כמעט 80 שנה אחרי הצהרת כורש, בימי המלך ארתחשסתא.² כאשר ספר עזרא חוזר לספר את עלילות העולים (פרק ג'), הסיפור עובר לימיו של דריווש המלך, שעלה לשלטון 16 שנה אחרי הצהרת כורש, בתקופה שבה כיהן יהושע בן יהוצדק ככוהן גדול וזרובבל כמנהיג. מסופר שם על בניית המזבח כדי להעלות עליו עולות. משמעות הדבר, אותה קבוצה שיצאה מבבל מעט אחרי הצהרת כורש לא הצליחה לכוון מזבח, וגם לא לבנות את ההיכל, ואלה עמדו בשיממון במשך חלק מאותם 15 שנה (לפחות), בין הצהרת כורש בשנת 538 לפנה"ס לבין עליית זרובבל ויהושע.

מה קרה לכלי המקדש שקיבלו העולים? אין לנו מידע עליהם, אבל רמזים להם מצויים בישעיה מ' ואילך. פרקים אלה מסודרים כרונולוגית (לפחות עד פרק נ"ג), כאשר פרקים מ'-מ"ח מתארים את העידוד שניתן ליהודי בבל להצטרף לאותה שיירה שיצאה משם

1 לתולדות האיסור ראו מאמרו של יגאל בלוק: "The Beirut decree and Mesopotamian Imperial Policy toward the Levant" בספר: *The Southern Levant under Assyrian Domination*, בעריכתי יחד עם אבי פאוסט, 2018.

2 פירוט של ההשוואה ניתן למצוא בסדרה "אנציקלופדיה עולם התנ"ך", בכרך דניאל עזרא ונחמיה.

רקע היסטורי לישעיה ס'

במשך כל נבואות הנחמה שקראנו בשבועות האחרונים, מישעיה פרק מ' עד פרק נ"ה, נעדרת התייחסות מפורטת לשאלת בניית המקדש. שאלה זו העסיקה רבות את קהל שבי ציון שאליהם הנביא ישעיה פונה בפרקים מ'-ס"ו, ואנו יודעים זאת ממגוון מקורות בתנ"ך.

הצהרת כורש הייתה, כידוע, האירוע שהתניע את שיבת ציון, וככל הנראה, גרסה מקורית שלה מצויה בספר עזרא ו-ג-ד. הציטוט לקוח מתוך הארכיון המלכותי של כורש, ובו הצהרה לקונית המתמקדת בהיתר לבנות מקדש על יסודותיו. ההצהרה מפרטת את עובי הקירות של המקדש ואת הגודל של הבניין, ומציינת שישבו את כלי המקדש המצויים בבבל לירושלים. אך כאשר הגיעה הצהרה זו לאוזניהם של יהודי בבל, הם פירשו אותה ברוח שונה. וכך, גרסת ההצהרה הפותחת את ספר עזרא (א-ב-ד, כמו גם הגרסה המקוצרת בסוף ספר דברי הימים), היא גרסה שניסחו אותה יהודי בבל לפי הבנתם את משמעות הצהרת כורש בחייהם:

כֹּה אָמַר פֶּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בַּיַּת בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה. מִי בְכֶם מִכָּל עַמּוֹ יְהִי אֱלֹהֵיו עִמּוֹ וְיַעַל לִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיִּבְנוּ אֶת בַּיַּת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם. וְכָל הַנְּשָׂאָר מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הוּא גָר שָׁם יִנְשְׂאוּהוּ אֲנָשֵׁי מְקוֹמוֹ בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְרִכּוּשׁ וּבְבִהְמָה עִם הַנְּדָבָה לְבַיַּת ה' אֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם.

בגרסה זו, בניגוד לגרסה המקורית, ההצהרה מוסיפה פרט שהיה חשוב ביותר בתודעתם של יהודי בבל: "מי בְכֶם מִכָּל עַמּוֹ... וְיַעַל לִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה". ההצהרה נתפסה

* פרופ' שון זליג אסטר, המח' ללימודי א"י וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוס).

המקדש. הוא מתאר את ירושלים כבירת אימפריה, שאליה מגיע "המון ים חיל גוים" (יש' ס:ה), וכן "כי לי איים יקוו וְאֲנִיּוֹת תְּרַשִּׁישׁ בְּרֵאשֵׁנָה לְהִבִּיא בְּנִיךָ מִרְחוֹק כְּסָפָם וְזָהָבָם אֲתָם לְשֵׁם ה' אֶ-לֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֶאֶרְךָ" (שם:ט). יבוא יום שבו יגיע לירושלים עושר רב. אז יגיעו לירושלים "בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאֲשׂוּר יַחְדָּו" (שם:יג), העצים הנבחרים ביותר, "לְפָאֵר מְקוֹם מְקֻדָּשִׁי" (שם).

רק במסגרת זו, אחרי הגעת העושר לירושלים, יהיה אפשר לדבר על בניית המקדש. המקדש ייבנה בשיתוף פעולה בין העם לבין ה'. רמז לשיתוף הפעולה הזה מצוי כבר בפס' א, שם מתואר שעל העם לקום מפני שאור ה' בא. בפס' יז יש תיאור מפורט יותר של תהליך שיתוף הפעולה: עם ישראל יביא את החומרים לפי מה שמצבו הכלכלי מאפשר לו, ואותם יחליף ה' בחומרים יקרים יותר: "תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶּסֶף וְתַחַת הָעֲצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בְּרָזֶל" (שם:יז). אותם חומרים יקרי-ערך ייצרו זוהר מיוחד וכך יתגשם התיאור בפס' א: "וּכְבוֹד ה' עֲלֶיךָ זָרַח". אור ה' הזורח מופיע גם לקראת סיום הנבואה: "וְהָיָה לְךָ ה' לְאוֹר עוֹלָם" (שם:יט). את הזוהר של זהב הבניין ממשיל הנביא לאור נצחי המציין את נוכחות ה'!⁴

לכל אורך נבואותיו, הנביא אינו מטיח האשמות בעולים העניים על כך שאינם בונים מקדש, ובהפטרה שלנו (יש' ס'), הוא מעודד אותם שלא לאבד תקווה; יבוא יום שבו יהפוך ה' את ירושלים לבירת אימפריה, העם יביא את החומרים שבידו, וה' ישלים את החסר.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

4 לדיון בהקבלה בין התאור של ירושלים כאן לעיר המקדש הבבלי העשיר, ראו בספרי: The Unbeatable Light: Melammu and Its Biblical Parallels, 2012 chapter 6.

מעט אחרי הצהרת כורש, כמו: "צֵאוּ מִבְּבֶל בְּרָחוּ מִכַּשְׂדִּים בְּקוֹל רִנָּה" (יש' מח:כ). את השיירה מלווה דמות המדברת בגוף ראשון, כנראה מנהיג השיירה. התפקיד שמיעד לו ה' הוא: "לְהִקִּים אֶרֶץ לְהִנְחִיל נְחֹלֹת שְׂמֹמֹת. לֵאמֹר לְאֲסוּרִים צֵאוּ..." (שם מט:ח-ט).

המשימה, כפי שהיא מתוארת בפסוקים, היא בראש ובראשונה לדאוג לעולים לנחלות ולחקלאות קיום, שממנה יוכלו לפרנס את משפחותיהם. אמנם הנביא מבטיח את עזרת ה' בדרך: "לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא יִפְסֹדוּ וְשִׁמְשׁוּ כִּי מִרְחֻמָּם יִנְהַגְמוּ" (שם:י), אך בבואם ארצה יהיה עליהם לכלכל את עצמם. מובן מאליו, שהמשימה לפתח חוות חקלאיות בארץ, אשר חלקה שוממה וחלקה המפותח תפוס בידי צאצאי אותם יהודים שלא גלו ונשארו בארץ (המכונים ביחזקאל "יִשְׁבֵי הַחֲרֻבוֹת", לג:כד), היא משימה קשה ביותר. יעידו על כך סיפוריהם של תימני כנרת, ראשוני פתח תקווה ומתיישבי כפר עציון בתקופה המודרנית. הדים לקשיי הפרנסה של שבי ציון הראשונים אנו מוצאים ביש' נה:א-ב: "הוּי כָּל צִמָּא וְלָכוּ לָמִים וְאֶשֶׁר אֵין לוֹ כֶּסֶף לְכוֹ שְׁבָרוּ וְאֶכְלוּ וְלָכוּ שְׁבָרוּ בְּלוֹא כֶּסֶף וּבְלוֹא מַחִיר וְאֵין וְחֶלֶב. לְמָה תִּשְׁקְלוּ כֶּסֶף בְּלוֹא לְחֵם וְיִגִּיעְכֶם בְּלוֹא לְשִׁבְעָה?" פרקים נ"ה-נ"ט עוסקים בחטאים שלדעת הנביא גרמו למצב הכלכלי הקשה. במסגרת זו מובן שהיה צריך לדחות את בניין המקדש והמזבח עד להתבססות מצבם הכלכלי של הגולים. על גורלם של כלי המקדש אין אנו שומעים דבר, ומותר לשער השערות.

ישעיה ס': המקדש העתידי

על רקע דברים אלה אפשר להבין את הקריאה של ישעיה: "קוּמִי אוּרִי כִּי בָא אוֹרְךָ וּכְבוֹד ה' עֲלֶיךָ זָרַח" (ס:א). כאן הנביא חוזר למושג "כְּבוֹד ה'", מושג אולטימטיבי המציין את נוכחות ה' במקדש. הביטוי הזה מופיע בכניסת ה' למשכן (שמ' מ:לד-לח); בתיאור כניסת ה' למקדש של שלמה (מל"א ח:י-יא) ובספר יחזקאל בתיאור חזרת ה' למקדש העתידי (מג:א-ה). גם ישעיה הנביא מציע לראות בעובדה שגולים חוזרים לערי יהודה את התגלות כבוד ה' (יש' מ:ה)³, אך בפרק ס' הנביא שב ומקשר בין כבוד ה' לבין בנין

3 ראו רשימתי בדף שבועי לפרשת ואתחנן תשע"ט (מס' 1331).